
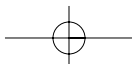
Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE

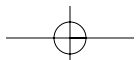
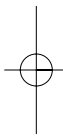
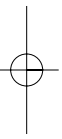
Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

TEME NA
NAMETNUTOM
ČEKANJU POVIJESNE
OBRADE¹

Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema
i Baranje

Pristupajući razmatranju rezultata² postignutih u hrvatskoj historiografiji XX. stoljeća valja — pri usredotočivanju pozornosti na teme iz gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje — polaziti od činjenice da historiografiju čine djela i njihovi autori. Pri tome treba istaknuti da je hrvatska historiografija XX. stoljeća imala posebna obilježja vezana uz razdoblja hrvatske povijesti od 1918. do 1941. (razdoblje Kraljevine Jugoslavije), od 1941. do 1945. (uspostava Nezavisne Države Hrvatske do kraja Drugoga svjetskoga rata), od 1945. do 1991. (razdoblje socijalističke Jugoslavije) te uz razdoblje sloma komunističkog sustava i uspostava suverene i samostalne Republike Hrvatske.

Valja i upozoriti da su historiografska istraživanja ekonomsko-društvenog razvoja do 60-ih godina XX. stoljeća, bila i zanemarivana u okvirima tzv. tradicionalne historiografije i doktrine neka historiografija ostane kakva je bila.³ Profesionalna je historiografija tada djelovala u društvenom ozračju koje je od nje očekivalo prilagodbu aktualnim gledištima, te izbjegavanje ili prešućivanje mnogih tzv. osjetljivih tema (npr. uloge i značenja seoskih općina, ekonomike vlastelinskog gospodarstva, kolonizacije, historijske demografije, analize proizvodnje i drugih relevantnih fenomena karakterističnih za agrarne odnose). Uostalom, vladajuće su strukture institucionalno, organizacijski i materijalno poticale samo određena istraživanja i usmjeravala ih na određena razdoblja iz hrvatske povijesti. Stoga se u tom razdoblju javio nevelik broj radova i knjiga čije je osnovno istraživačko zanimanje vezano uz navedenu problematiku, a izvan je političke povijesti.

Treba, ipak, istaći da su, i u navedenim razdobljima, teme iz gospodarstva privlačile pozornost dijela povjesničara, ali je njihovo istraživanje prvenstveno imalo namjenu dodatnog razjašnjavanja nekog drugog istraživog pitanja. U to je vrijeme uočljivo izostajanje sinteza, napose regionalnih sinteza. Pisalo se s različitih polazišta, različitim postupci-

Zlata Živaković-Kerže:

**Teme na namenutom
čekanju povijesne obrade**

- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

ma, tumačenjima i zaključcima pa se znanstveni radovi, u kojima je prikazivanje gospodarskih tema sastavni dio šire problematske cjeline, mogu svrstati u sadržajne skupine iz kojih, unatoč ograničenoj upotrebljivosti, crpimo razmjerno najviše podataka za istraživanje političkih i društvenih procesa i struktura agrarne politike, demografije, te pojedinih segmenata gospodarstva uopće (npr. prometa, industrije, obrta, trgovine, razvoja trgovišta, gradova...).

Za razliku od prethodnih razdoblja doživljava hrvatska historiografija 70-ih i 80-ih godina XX. stoljeća znatna poboljšanja i dopune u istraživanju tema i izvan političke povijesti. Bilo je, dakako, očito da se u tim istraživanjima javljaju teškoće. One su proizlazile iz činjenica da na području istraživanja društvenih struktura nije bilo dovoljno predradnji ni dovoljno razrađenih metoda za takvu vrstu istraživanja iako su se baš u tom razdoblju neki hrvatski historičari sve više upoznavali s kretanjima u europskoj historiografskoj znanosti i sve više priklanjali načelu da se mora jasno formulirati istraživačko pitanje na koje historiograf traži odgovor.⁴ Veća organiziranost znanstvenoistraživačkog rada i pojačana izdavačka djelatnost doveli su do neslućene produkcije i širine obrade najrazličitijih tema. To je utjecalo da se do kraja 80-ih i u 90-im godinama XX. stoljeća objavi više tematskih i monografskih djela u kojima su teme gospodarske povijesti ili samostalne cjeline ili dijelovi unutar cjelovitih studija.

Hrvatska historiografija XX. stoljeća najviše je obradila — s obzirom na spomenute teme — povijest Slavonije, dok povijest Srijema nije temeljitije istražila. Doduše, zapadni Srijem je s nekim područjima i temama obrađen parcijalno i uzgredice (neka područja i teme), dok su historiografska istraživanja Baranje, kako u cjelini tako i parcijalno, gotovo posve na čekanju povijesne obrade.

*

U razmatranje problematike kojom se ovdje bavimo, i u sam rad uključena su djela povjesničara (izuzevši danas djelatne) koji su pripadali tzv. »jugoslavenskoj historiografiji« (jer su istraživali i pisali ponajviše u razdoblju između dvaju svjetskih ratova i nakon Drugoga svjetskoga rata).

VELIKE SINTEZE I NEPOKRIVENE TEME (PODRUČJA)

Hrvatska historiografija XX. stoljeća oskudijeva sustavnim povijesnim pregledima gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Ponajviše zbog toga jer se domaća historiografija do druge polovice XX. stoljeća samo nadovezala na

dotadašnju usmjerenost u tom znanstvenom proučavanju, čak i kada su se istraživanja temeljila na više izvornih podataka⁵ i primjenjivala komparativna metoda, koju starija historiografija nije dovoljno uzimala u obzir. Tek će se u potonjem razdoblju hrvatska historiografija postupno usmjeravati k istraživanju socijalne historije i uporabi novih metoda te rezultata drugih društvenih znanosti pa će nastajati radovi koji se bave temama iz hrvatske gospodarske povijesti. Pri tome su pojedini autori Slavoniju i Srijem obradili sa različitih motrišta njihova smještaja, povijesnog nastanka, spominjanja i razvoja unutar političke, gospodarstvene (posebice historijsko demografske) i kulturno-umjetničke problematike odnosno njihova povijesnog razvoja. Istodobno je istraživanje povijesti Baranje ostalo, gotovo, po strani.

*

U velikim sintezama hrvatske povijesti vodeći povjesničari između dva rata Ferdo Šišić⁶ i Vjekoslav Klaić⁷, te Josip Horvat⁸ (koji je objavljivao i nakon Drugoga svjetskoga rata) posvetili su samo nekoliko redaka Srijemu, tj. Srijemskoj županiji, a Baranjsku županiju spomenuo je (samo teritorijalno) Šišić. Stanje je gotovo isto i u sintezi hrvatske srednjovjekovne povijesti Nade Klaić.⁹ Promatrane u cjelini, sve su te sinteze svojim sadržajem usmjerene uglavnom na iscrpno nizanje podataka iz područja političkog razvoja Hrvatske, Slavonije, Dalmacije (manje Istre), dok je problematika društva i gospodarstva spominjana i tretirana u nejednakom opsegu unutar razmatranja ostalih sadržaja. Teme iz gospodarske povijesti (materijalne kulture kako ih naziva Vjekoslav Klaić) obrađene su na razini političkih zbivanja, i to tako da gospodarska problematika tvori tek neznatan isječak sažetog prikaza »unutrašnjeg razvoja naših zemalja«. Jedinu značajniju knjigu o gospodarskoj problematici objavio je u razdoblju Kraljevine Jugoslavije Rudolf Bićanić¹⁰; u njoj je prikazao stanje gospodarske podređenosti Hrvatske i kako je beogradski režim iskorištavao hrvatske prirodne resurse.

Profesionalna historiografija nakon Drugoga svjetskoga rata, sve do 60-ih godina XX. stoljeća, manje je obrađivala gospodarski razvoj, a više politička zbivanja. Za to su, očito, postojali razlozi jer su burna politička zbivanja privlačila veću pozornost povjesničara od onih na gospodarskom planu.

Od 60-ih godina XX. stoljeća, kada se jasnije izražavaju odnosi i veze ekonomike i politike, dobila su istraživanja ekonomskog razvoja izrazitije mjesto u povijesnoj znanosti. Tih će godina hrvatska historiografija iznjedrili i prvu sintezu (Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Drago van ŠEPIĆ) o hrvatskoj povijesti druge polovice XIX. i po-

Zlata Živaković-Kerže:
**Teme na nametnutom
 čekanju povijesne obrade**
 - Neki primjeri iz
 gospodarske povijesti
 Slavonije, Srijema i
 Baranje

Zlata Živaković-Kerže:

**Teme na namenutom
čekanju povijesne obrade**
- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

četka XX. stoljeća;¹¹ u njoj se, prvi put, pridaje razmjerno veća pozornost i sustavnom istraživanju pojedinih sastavnica gospodarske povijesti.

Iako su brojni domaći historiografi¹² XX. stoljeća objavili veći broj povijesnih osvrtâ iz gospodarske povijesti nema do kraja stoljeća velikih monografija i širokih sinteza iz gospodarske povijesti. Posljednje razdoblje hrvatske povijesti (od 1991. godine nadalje) otvorilo je hrvatskoj historiografiji XX. stoljeća novi prostor, nesputan dotadašnjim ideološkim okruženjem, pa treba i očekivati da će novim radovima hrvatska historiografija ostvariti svoj zadatak s područja društvene, поближе gospodarske povijesti. Posebice se očekuju rezultati u nastavku istraživanja gospodarske povijest Slavonije, te opsežnija istraživanja područja Srijema, a posebice Baranje, koju domaći historiografi gotovo i nisu istraživali.

O SLAVONJI

Radovi Josipa Bösendorfera,¹³ Rudolfa Horvata,¹⁴ Rudolfa Bićanića,¹⁵ Jose Lakatoša,¹⁶ Kamila Firingera,¹⁷ Mije Mirkovića¹⁸ i drugih historioografa koji istražuju i djeluju u početnoj fazi hrvatske historiografije XX. stoljeća, nisu ipak temeljitije obradili (i ušli u potanje razmatranje) promjene u ekonomici tadašnjeg gospodarstva Slavonije (npr. u zemljišno-posjedovnim odnosima, agrarnoj strukturi, u obrtu, trgovini, industriji, privatnom vlasništvu i drugo). Doduše, odbacili su historiju kao isključivo pripovijedanje o istaknutim osobama, a u radovima istražuju šire slojeve i različita područja društvenog života; za njih historija više »nije stroga znanost«. Ali — iako se u tom razdoblju hrvatske povijesti nije mnogo odstupalo od tradicijske historiografije, ipak se »stari« oblik prilagođavao suvremenim okolnostima; unosi se više kritičnosti, odbacuje se puko nizanje događaja, istražuju se uzroci društvenih pojava. No, istraživanja, u razdoblju od 40-ih do početka 60-ih godina XX. stoljeća, pojedinih tema iz gospodarske povijesti Slavonije još su pod utjecajima dotadašnje historiografske metodologije, koji su dominirali u onodobnoj hrvatskoj historiografiji, ali nesumnjivo i aktualnih političkih odnosa. Stoga profesionalna hrvatska historiografija toga razdoblja svojim priložima nije u potpunosti uspjela osvjetliti društvene i gospodarske prilike u tom političkom i vremenskom okviru.

Premda djelo Josip Bösendorfera *Crtice iz slavonske povijesti*¹⁹ predstavlja za cjelokupno područje Slavonije značajan povijesno-topografski rad, gotovo i nema u tom djelu većih priloga gospodarske povijesti. Kao i Bösendorfer, tako i Rudolf Horvat u djelu *Slavonija*²⁰ obrađuje cjelokupno

područje Slavonije povijesno-topografski²¹ i ostaje u obradi samo na utvrđivanju zemljopisnog položaja, spominjanju suhozemnih komunikacija, dravskih mostova i skela, brojčanog stanja obrtnika i stanovnika i sličnom, uklapajući ih u, također vrlo štura, razmatranja vojno-političkih zbivanja. Opisi Slavonije Josipa Ćuka²² u radu pod naslovom *Požeška županija i požeško plemstvo*²³, zamišljenom kao sveobuhvatan povijesno-topografski pregled požeške županije u srednjem vijeku, nemaju veće vrijednosti za daljnja istraživanja gospodarske povijesti Slavonije.

U tom se razdoblju javljaju i autori koji cjelovitije obrađuju pojedine teme iz gospodarske povijesti, npr. pitanja agrarne reforme, demografskih kretanja i slično, istražujući uzroke, učinke i posljedice, koristeći se i prednošću vremenskog odmaka. Prvi cjeloviti opis gospodarskog stanja u Hrvatskoj poslije Prvoga svjetskoga rata dao je Rudolf Bičanić u svom radu *Prilozi za ekonomsku povijest*.²⁴

*

Obrada povijesti Slavonije u hrvatskoj historiografiji XX. stoljeća doživjela je snažniji polet nakon Drugoga svjetskoga rata, i to tek od 1947. godine kada je u Osijeku stvorena institucionalna baza — ispostava Državnog arhiva (kasnije samostalnog arhiva), muzeja Slavonije, te od početka 70-ih godina XX. stoljeća otvaranjem u Osijeku Zavoda za znanstveni rad JAZU. Svoj su zapaženi doprinos u tom istraživanju dali i muzeji diljem Slavonije (npr. u Vinkovcima, Đakovu, Požegi, Našicama, Virovitici i dr.) kao i pismohrane u tadašnjim velikim poduzećima (npr. u Belišću, Đurđenovcu i dr.); tiskaju se zbornici radova, katalogi i drugi stručni časopisi. Osnivanjem Historijskog instituta Slavonije u Slavonskom Brodu (od 1996. Hrvatski institut za povijest-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje), Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu (potonji Zavod za hrvatsku povijest, Institut za suvremenu povijest, tj. od 90-ih godina Hrvatski institut za povijest) hrvatskoj su historiografiji od 70-ih godina XX. stoljeća stvorene veće i bolje mogućnosti organiziranja znanstvenoistraživačkog rada i izdavačke djelatnosti. Radovi iz gospodarske povijesti Slavonije dobivaju istodobno i mogućnost objavljivanja u već ranije pokrenutom *Historijskom zborniku*, središnjem časopisu, u *Časopisu za suvremenu povijest* te u nekoliko različitih edicija — *Članci i studije*, *Izvori za hrvatsku povijest*, *Posebna izdanja* te časopis *Radovi*, u kojima su povjesničari dobili priliku objaviti rezultate svojih istraživanja bez ideoloških ograda.

Šezdesete godine XX. stoljeća označile su novo i plodonosnije razdoblje u hrvatskoj povijesnoj znanosti što se od-

Zlata Živaković-Kerže:
**Teme na namenutom
 čekanju povijesne obrade**
 - Neki primjeri iz
 gospodarske povijesti
 Slavonije, Srijema i
 Baranje

Zlata Živaković-Kerže:

**Teme na nametnutom
čekanju povijesne obrade**

- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

razilo i na povijesna istraživanja Slavonije. Nova generacija povjesničara uvodi nove metode u istraživanje i na međunarodnim susretima uspoređuje svoje rezultate s europskom historiografijom. To je i vrijeme kada se širi institucionalna i organizacijska osnovica historiografije. Povjesničari sve više objavljuju priloge u povijesnim i kulturnim časopisima, a usmjeravanjem istraživanja na teme društvene povijesti dio povjesničara proširuje interpretaciju hrvatske povijesti s političkih i na društvene pojave. To su među prvima primijenili Miroslava Despot,²⁵ Zdenka Šimončić-Bobetko,²⁶ Josip Adamček²⁷ i Igor Karaman.²⁸ Oni su obogatili hrvatsku historiografiju mnogim novim obavijestima. Naime, upoznavši se s kretanjima u europskoj historiografskoj znanosti te odbacujući u potpunosti uvjerenja da su glavni ili jedini bitan predmet historijskog istraživanja politika i država učinili su veliki zaokret prema istraživanjima društvenih pojava. Nova građa, opsežna i znalčki analizirana omogućila je autorima da prevladaju neka prijašnja stajališta i poglede na značajke i odnose u privrednom razvoju. Dje-lovali su daleko od bilo kakova simplicističkog poimanja svog poziva, kao i društvene zbilje, i to neovisno o vladajućim političko-ideološkim regulama.

Prvu tematsku cjelinu studija iz gospodarske povijesti s težištem na društvenom razvoju²⁹ objavio je Igor Karaman 1972. Kao ekonomski historičar, pristupio je istraživanju i proučavanju arhivske građe (znatnim dijelom do tada uopće nepoznate, npr. o slavonskim vlastelinstvima³⁰) temeljiti-je nego ikada itko prije njega. Na tim temeljima i na osnovu dobivenih rezultata Karaman je, prvo, u raspravama, a u 90-im godinama i u sintezama,³¹ izradio pouzdanu podlogu za daljnji istraživački rad historioografa na proučavanju gospodarske povijesti Slavonije. U tom se razdoblju javljaju, na temelju raznolike arhivske građe i vrela, i prvi historiografski radovi u kojima se obrađuju pojedine privredne grane.

Doprinos historioografa XX. stoljeća, koji su se bavili gospodarskom povijesti Slavonije značajan je za razvitak hrvatske historiografije, koju — kada je riječ o istraživanjima pitanja cjelovite gospodarstvene problematike — očekuje brojna neobrađena izvorna građa smještena u mnogim arhivima i drugdje.

○ SRIJEMU

kušaži pokazali su se nedovoljnima. Naime, domaći historiografi toga razdoblja ostavili su istraživanje povijesti Srijema gotovo po strani,³² ponajviše zbog teritorijalnog komadanja i administrativnih razgraničenja toga hrvatskog područja koja su trajala od 1918. do 1945. godine.

Područje Srijema (Zemun, Vukovar, Ilok, Srijemski Karlovci, Srijemska Mitrovica, Adaševci i druga mjesta) povijesno-topografski obrađeno je samo djelomice u već navedenom djelu Rudolfa Horvata³³. Da je Horvatova *Slavonija...* trebala biti prethodnica knjige o Srijemu govori naknadno pronađen Horvatov rukopis objavljen tek 2000. godine u nakladi Hrvatskog instituta za povijest — Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu.³⁴ Horvatovo djelo je jedini rad hrvatske historiografije do Drugoga svjetskoga rata koji je Srijem obradio u cijelosti povijesno-topografski. Djelo koje je napisano, najvjerojatnije, sredinom 30-ih godina XX. stoljeća, imalo je očitu svrhu, opisima naselja i stanovništva Srijema dokazati pravo Hrvata na Srijem prikazivanjem nacionalnog sastava srijemskog stanovništva do 1931. godine. Nadajući se da će rad biti tiskan, Horvat ne iznosi nikakva zapažanja niti donosi zaključke — prepušta ih čitatelju (npr. očite demografske promjene).

O Srijemu je u drugoj Jugoslaviji, kao o dijelu Vojvodine, pisala uglavnom srbijanska historiografija.³⁵

Dugogodišnju prazninu hrvatske historiografije u proučavanju i objavljanju povijesti Srijema, doduše samo zapadnog, prekinuo je 1991. godine znanstveni projekt utemeljen na suvremenom interdisciplinarnom postupku, koji je završen 1994. objavljanjem monografskog djela o gradu Vukovaru i bližoj okolici.³⁶ Djelo je rad grupe eminentnih hrvatskih povjesničara i drugih stručnjaka. U tom sintetskom pregledu povijesti Vukovara teme iz gospodarske povijesti nisu ostale samo na uobičajenoj istraživačkoj razini utvrđivanja povijesnih vrijednosti nego su autori pokazali da su gospodarska zbivanja (posebice trgovinsko-prometna važnost) predstavljala jedan od značajnih razvojnih čimbenika tijekom vukovarske povijesti.

Zlata Živaković-Kerže:
**Teme na nametnutom
 čekanju povijesne obrade**
 - Neki primjeri iz
 gospodarske povijesti
 Slavonije, Srijema i
 Baranje

○ BARANJI

Hrvatska historiografija XX. stoljeća ostavila je istraživanje povijesti Baranje po strani iako je Baranja nakon Drugoga svjetskoga rata uključena u sastav Hrvatske.³⁷

Jedini rad u hrvatskoj historiografiji u razdoblju između dva svjetska rata koji se bavi povijesnim razvojem Baranje,

Zlata Živaković-Kerže:

**Teme na namefnutom
čekanju povijesne obrade**

- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

kao »našim« područjem, objavio je Josip Bösendorfer,³⁸ historiograf tradicionalne historiografske metode. Knjižica je objavljena 1940. godine u Prvoj hrvatskoj dioničkoj tiskari u Osijeku. U tom prilogu autor je, na temelju topografskih i povijesnih istraživanja, razmotrio u većem opsegu »značajne momente u historiji Baranje« (uglavnom političke, a manje vjerske i društvene) izvodeći na temelju »slavenskog supstrata« u sredovječnoj Hungariji i u vrijeme Turaka Osmanlija utemeljenost »prisjedinjenja Baranje Kraljevini S. H. S.«. Bösendorfer je samo uzgređice posljednje poglavlje³⁹ vezao uz demografsku sliku Baranje koju je obradio na temelju objavljenih popisa stanovništva i u skladu s onodobnom političkom opcijom. Službena statistika iz austro-ugarskog vremena ne dijeli u demografskoj slici Baranje Hrvate od Srba, a u posebnoj rubrici iznosi jedinstven broj Šokaca i Bunjevaca. Bösendorfer ostavlja bez komentara i službene statističke podatke o stanovništvu Baranje u doba Kraljevine Jugoslavije iz 1923. i 1931. ne dijeleći Hrvate od Srba. U prvom jugoslavenskom popisu, pod utjecajem unitarizma, čak se javlja službena statistika koja ne iskazuje posebno Hrvate, Srbe i Slovence. U drugom popisu podaci se odnose opet nedjeljivo, ali samo za Hrvate i Srbe. Stoga, pod utjecajem onodobne historiografije Bösendorfer govori o Hrvatima kao o političkom narodu sastavljenom od Hrvata i Srba. Djelo je u cjelini imalo očitu svrhu da na temelju iznesenih brojnih prošlih činjenica dokaže pravo Hrvata na Baranju. Bösendorfer je i u tome predstavnik tradicionalne historiografije.

Nakon Bösendorferovog prikaza nastala je dugogodišnja praznina u proučavanju i objavljivanju povijesti Baranje. Poticaje za šire osvjetljavanje povijesti Baranje u cjelini dalo je obilježavanje tristote obljetnice *Belja* 1986. godine. Zbornik referata *Tri stoljeća Belja*,⁴⁰ u izdanju JAZU, Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, plod je kolektivnog rada tada eminentnih hrvatskih i mađarskih povjesničara. Radovi uz spomenutu obljetnicu tadašnjeg Poljoprivredno-industrijskog kombinata *Belje* prvi je, i do danas jedini, pokušaj da se historiografskim metodološkim postupkom i raznovrsnim tematskim pristupom sveobuhvatno obrade kroz »tri stoljeća *Belja*« i pojedine teme iz povijesti Baranje. Višem stupnju istraženosti povijesti Baranje svakako su pridonijeli brojni radovi o agrarnim i drugim gospodarskim problemima⁴¹ XIX. i XX. stoljeća. Uklapajući gospodarske teme (promet, hidrografija, vlastelinstva, poljoprivreda, obrt, trgovina, industrija, demografija...) u društveno-političke preduvjete

i okvire povijesnog razvoja, interdisciplinarnim pristupom u razmatranju rezultata arheoloških, topografskih i zemljopisnih terenskih ispitivanja, te obrađujući pisanu izvornu građu raznovrsnog podrijetla i namjene (npr. stare karte, spisi privatno-pravnog i zakonodavnog značenja, statuti i običajno pravo...) zbornik *Tri stoljeća Belja* nastojao je obraditi Baranju u povijesnom kontinuitetu.

Zlata Živaković-Kerže:
**Teme na nametnutom
 čekanju povijesne obrade**
 - Neki primjeri iz
 gospodarske povijesti
 Slavonije, Srijema i
 Baranje

PRED NOVIM ISTRAŽIVANJIMA

Potkraj XX. stoljeća istraživanje prošlosti se, na načelu interdisciplinarnosti, usmjerava na različita područja društvenog života. Povijesna se znanost otvara mnogim temama i područjima, i mikro i ekopovijesti, i povijesti društvenih elita, i svakodnevicu, i različitim gospodarskim granama... Do sada objavljene i razmatrane teme iz gospodarske povijesti prethodnica su, stoga, budućim dubljim istraživanjima, metodskog i empiričkog značenja, povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Stoga valja očekivati da će se povijesna znanost pozabaviti i s temama gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje koje su prije bile zanemarene pa i tabuizirane ili ih, pak, obraditi i osvijetliti na nov način.

Pogotovu jer su teme iz gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje — zbog mnogih nepovoljnih okolnosti u prošlosti — nepresušno vrelo koje čeka povijesne obrade.

ZAKLJUČAK

Ovaj pregled nekih primjera odnosa prema nekim temama iz gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje pokazuje ponajprije na raspon i različitost metodoloških pristupa hrvatske historiografije XX. stoljeća od djela u kojima su primijenjene metode danas uglavnom prevladane pa i do djela u kojima su primijenjena suvremena metodološka načela. Rad je pokazao da se profesionalni povjesničari nakon 60-ih godina XX. stoljeća više ne bave isključivo nacionalnom političkom i/ili vojnom poviješću, kao autori tradicionalne historije, nego i društveno-ekonomskim strukturama ili mentalitetima pojedinih hrvatskih lokaliteta. To je — s obzirom na teritorijalne okvire ovoga priloga — više zastupljena u povijesnim istraživanjima Slavonije, dok se području Srijema, a posebice Baranje, nije dosad poklonilo dovoljno pozornosti. Ono što je o tome istraženo u hrvatskoj historiografiji XX. stoljeća djelo je rijetkih pokušaja cjelovitog zahvata u problematiku, pri čemu ne treba zanemariti

Zlata Živaković-Kerže:

Teme na nametnutom čekanju povijesne obrade

- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

da je u istraživanjima pojedinih tema iz gospodarske povijesti bilo gotovo nemoguće ostvariti objektivnost. Očito da nam je sada zadatak da svim tim temama pristupimo u skladu sa suvremenim shvaćanjima i historiografskim metodama koristeći se izazovnim mogućnostima da obavljajući ta istraživanja u širem i relevantnom međunarodnom kontekstu utvrđujemo (ne samo uže nego i šire promatramo) sve bitne sastavnice povijesnih kretanja. Tako valja očekivati da će naredna istraživanja utemeljena i na tekovinama već istraženoga i objavljenog te usmjerena na osvjetljavanje cjelovite gospodarske povijesti Slavonije, Srijema i Baranje, na primjer, osvijetliti povijesne i sličnosti i razlike između tih regija i Hrvatske u cjelini. A k tome i odmaknuti povijest Srijema, a posebice Baranje, s liste čekanja povijesne obrade. Te teme, dakle, i nadalje ostaju trajni izazov za kreativno prosuđivanje i rad hrvatskih povjesničara.

BIJEŠKE

¹ Pojam »Teme na nametnutom čekanju povijesne obrade« može potaknuti višestrana (pa i različita) pitanja, kao npr. zašto »na nametnutom čekanju«, od koga nametnuta, kome nametnuta itd. Može se, dakle, sam pojam relativizirati. Ali izabran je kao polazište koje bi naglasilo težinu obveze za istraživanja onih, da se tako kaže, »bijelih prostora«, ako je po volji »bijelih mrlja« koje tek treba radom sadašnjih i budućih hrvatskih historioografa istražiti i u radovima rezultate objaviti.

² Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija*, Zagreb, 2001., 10, 11.; Stjepan ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija do 1918.*, Zagreb, 1992., 489, 525, 528.; Neven BUDAK, »Hrvatska historiografija o srednjem vijeku«, *Historijski zbornik*, god. LII, Zagreb, 1999., 165 — 169.; Drago ROKSANDIĆ, »historiografija o hrvatskom ranom novom vijeku u europskom kontekstu«, *Historijski zbornik*, god. LII, Zagreb, 1999., 171 — 177.; Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, »Historiografija o 19. stoljeću«, *Historijski zbornik*, god. LII, Zagreb, 1999., 179 — 185; Hrvoje MATKOVIĆ, »Hrvatska historiografija u razdoblju 1918. — 1945.«, *Historijski zbornik*, god. LII, Zagreb, 1999., 187 — 192.

³ U uvodu svojih djela *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925., 3, 4. i *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, III izdanje, Zagreb, 1962., 17. Ferdo ŠIŠIĆ je napisao: »...od davne davnine svi narodi toliko se bave proučavanjem svoje povijesti, a i vazda se našlo ljudi koji su je bilježili baš s nakanom da se potomstvu sačuva uspomena na dična djela djedova i pradjedova. Tako se gotovo kod svih naroda, veoma rano pojavilo pisanje povijesti...; stoviše, u svako se doba poznavanje prošlosti tijesno vezalo uz pojam ozbiljnog patriotizma.«

⁴ M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, Globus / Zagreb, 1985., 6.; ISTI, *Suvremena...*, n. dj., 12.

⁵ Npr. bilo je uočeno da su dobivene skromne obavijesti o određenim feudalnim oblicima i samo pokušaji objašnjenja njihove preobrazbe bez konzultacija fondova s građom iz prve polovice XIX. stoljeća.

⁶ F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti...*, n. dj., 254.

⁷ Vjekoslav KLAJIĆ, *Povijest Hrvata*, (pet knjiga), Zagreb, 1980.

- ⁸ Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, Prvi i drugi dio, Drugo izdanje, Zagreb, 1990.; ISTI, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Prvi i drugi svezak, Zagreb, 1980.
- ⁹ Nada KLAČIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976.
- ¹⁰ Rudolf BIČANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, Zagreb, 1938. (drugo izdanje 1987.).
- ¹¹ Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914.*, Zagreb, 1968.
- ¹² Npr. Rudolf Horvat, Josip Ćuk, Rudolf Bičanić, Josip Adamček, Kamilo Firingner, Igor Karaman, Josip Bösendorfer, Miroslava Despot, Bernard Stulli, Stano Deželić i drugi.
- ¹³ J. BÖSENDORFER, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, JAZU, Zagreb, 1950.
- ¹⁴ R. HORVAT, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994.
- ¹⁵ R. BIČANIĆ, *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750-1860*, Zagreb, 1951.
- ¹⁶ Joso LAKATOŠ, *Industrija Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 1924.
- ¹⁷ Kamilo FIRINGER, »Počeci manufakture i industrije u Osijeku«, *Osječki zbornik*, br. VI, Osijek, 1958.; »Osnivanje osječkih radničkih bolesničko-potpornih društava do osnivanja socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije 1894.«, *Materijali naučnog skupa Prvo radničko društvo u jugoslavenskim zemljama*, Slavonski Brod, 1969.
- ¹⁸ Mijo MIRKOVIĆ, *Seljaci u kapitalizmu*, Zagreb, 1952.; ISTI, *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918-1941.*, Zagreb, 1952. *Ekonomska historija Jugoslavije*, Zagreb, 1958.
- ¹⁹ Josip BÖSENDORFER, *Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek, 1909.
- ²⁰ Rudolf HORVAT, *Slavonija Povijesne rasprave, crtice i bilješke*, Knjiga I, Zagreb, 1936.
- ²¹ Djelomice i pojedine gradove Srijema.
- ²² Historiograf u razdoblju između dva rata.
- ²³ Josip ĆUK, *Požeška županija i požeško plemstvo*, Rad JAZU, sv. 231., Zagreb, 1925.
- ²⁴ R. BIČANIĆ, *Prilozi za ekonomsku povijest*, Zagreb, 1967.
- ²⁵ Miroslava DESPOT, *Industrija građanske Hrvatske 1860-1873.*, Zagreb, 1970.; ISTI, »Ekonomsko-historijski razvoj Slavonije«, *Zbornik radova Prvog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje*, Osijek, 1970.
- ²⁶ Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, »Društveno-ekonomski uvjeti razvoja »Kombinata Belišće« u razdoblju između dva svjetska rata«, *Kombinat Belišće kao činilac privrednog razvoja*, *Zbornik radova JAZU*, Osijek, 1980., 111 — 123.; »Seljaštvo i poljoprivreda u Hrvatskoj 1929-1941.«, *Međunarodni kulturno-povijesni simpozij Mogersdorf '83*, br. 15, Osijek, 1983., 205 — 217.; »Agrarna reforma i kolonizacija na veleposjedu Donji Miholjac 1919-1941. godine«, *Časopis za suvremenu povijest*, 1-2, Zagreb, 1988., 55 — 71.; »Agrarne promjene u Dakovštini (1918-1941)«, *Povijesni prilozi* 10, Zagreb, 1991., 219 — 247.
- ²⁷ Josip ADAMČEK, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980.
- ²⁸ I. KARAMAN, »Privredni položaj Slavonije u Habzburškoj monarhiji pod nagodbenim sistemom (1868-1918.)«, *Historijski institut Slavonije, Zbornik* 4, Slavonski Brod, 1966.; »Problemi kapitalističke privrede sjeverne Hrvatske u razdoblju između Nagodbe i njezine revizije 1868.-1873.«, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 6, Zagreb, 1974.

Zlata Živaković-Kerže:
**Teme na nametnutom
 čekanju povijesne obrade**
 - Neki primjeri iz
 gospodarske povijesti
 Slavonije, Srijema i
 Baranje

Zlata Živaković-Kerže:

**Teme na nametnutom
čekanju povijesne obrade**
- Neki primjeri iz
gospodarske povijesti
Slavonije, Srijema i
Baranje

- ²⁹ ISTI, *Privreda i društvo Hrvatske 19. stoljeća*, Zagreb, 1972.
- ³⁰ I. KARAMAN, *Valpovačko vlastelinstvo, ekonomsko-historijska analiza*, Zagreb, 1962.; ISTI, »Sumarni katastar veleposjeda u Slavoniji od 18. do 20. stoljeća«, *Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Vinkovcima*, 2, 1973.
- ³¹ ISTI, *Industrijalizacija građanske Hrvatske 1800.-1941.*, Zagreb 1991. i *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918.)*, Zagreb, 2000.
- ³² Mladen BARBARIĆ, *Crtice iz prošlosti Šarengrada*, Osijek, 1917.; Placido Belavić, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 1928., Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća*, I, Zagreb, 1940.; Igor KARAMAN, »Osnovni podaci i neke napomene o slavonko-srijemskom veleposjedu«, *Zbornik za društvene nauke Matice srpske*, 23, Novi Sad, 1959.
- ³³ R. HORVAT, *Slavonija...*, n. dj.
- ³⁴ ISTI, *Srijem naselja i stanovništvo*, (za tisak priredile Mira Kolar-Dimitrijević i Zlata Živaković-Kerže), Slavonski Brod 2000.
- ³⁵ Npr. Vitomir KORAC, »Borba za agrarnu reformu. Čija je zemlja u Jugoslaviji?, Zemlja onome ko je obrađuje«, *Pravo naroda*, Beograd, 1920.; Nikola GAČEŠA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Sremu 1929-1941. godine*, Novi Sad, 1975.
- ³⁶ *Vukovar vjekovni hrvatski grad na Dunavu* (gl. urednik Igor Karaman), Zagreb, 1994.
- ³⁷ Godine 1920. Baranja je Trianonskim ugovorom, potpisanim 4. lipnja te godine, izdvojena iz Mađarske i priključena Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca; U sastav Hrvatske uključena je 1945. godine, iako nikada ranije nije bila u njezinim granicama.
- ³⁸ Josip BÖSERDORFER, *Nešto malo o našoj Baranji*, Osijek, 1940.
- ³⁹ ISTI, 45 — 47., »Statistički podaci o Baranji«, poglavlje br. 8.
- ⁴⁰ *Tri stoljeća Belja*, (urednik akademik Dušan Čalić), Osijek 1986.
- ⁴¹ ISTO, I. KARAMAN, »Osnovana obilježja imanja »Belje« i Darda u sastavu kasnofeudalnih kapitalističkih zemljoposjeda na baranjsko-slavonskom tlu do 1918.«; ISTI, »Ekonomsko-socijalni sastav seljaštva i seoskih naselja na kasnofeudalnim vlastelinstvima baranjskog trokuta«; Z. ŠIMONČIĆ-BOBETKO, »Agrarna reforma i kolonizacija na području Baranje u međuratnom razdoblju (1919-1941.) godine«.